

Een stap terug

Voor Ferre en Maxime

Jullie toekomst begint bij een gezonde aarde

Brave New Books

Een stap terug

Het verlichte pad naar een gezonde aarde,
maatschappelijke winst en persoonlijke vooruitgang

Arjan Mulder

© 2022 Arjan Mulder
Alle rechten voorbehouden.

Uitgave: Brave New Books, Amsterdam
Advies en redactie: Charlot Mulder, Wieteke Swarts
ISBN 9789464489361 | NUR 740
www.arjanmulder.com

Inhoud

Vooraf	7
Deel 1 – Weten	13
1. Code Zwart	15
2. De arrogantie voorbij	27
3. Van ego naar eco	39
Deel 2 – Voelen	49
4. Alles hangt samen	51
5. Intelligentie is overal	65
6. Van ratio naar intuïtie	77
Deel 3 – Doen	87
7. Meer geven dan nemen	89
8. Onzekerheid omarmen	101
9. Eigen verantwoordelijkheid	109
10. Back to basic	119
Voorstel dagelijkse routine	129
Verder lezen	133
Naschrift	139

Delen uit dit boek verschenen eerder in gewijzigde vorm in het boek 'Hoe nietsdoen de wereld redt' (Arjan Mulder, 2021).

Vooraf

In 2021 liet de sciencefictionfilm *Don't Look Up* zien hoe de mensheid apathisch ziet hoe een allesvernietigende komeet op weg is naar de aarde, maar er is niemand die het wil geloven. Ook niet als de komeet al met het blote oog zichtbaar is. De komeet in de film staat model voor de huidige ecologische situatie: wetenschappers zijn er zeker van dat er een link is tussen de menselijke activiteiten op aarde en de recente overstromingen in Europa en Zuid-Amerika, de extreme hitte en branden in Noord-Amerika, Siberië en Oost-Europa en het uitsterven van soorten. Maar we kijken apathisch toe. In delen van Nederland, België en Duitsland viel in de zomer van 2021 in twee dagen tijd een kwart van alle regen die normaal in een jaar valt. De gevolgen waren groot: 226 doden en wereldwijd 250 miljard dollar schade door extreem weer. Maar we willen de oorzaak niet zien.

'We moeten beter communiceren', zeggen wetenschappers. Maar zit daar het werkelijke probleem? Al in de jaren '70 van de vorige eeuw gaf de Club van Rome dezelfde boodschap af: de planeet warmt in snel tempo op en de ecologische gevolgen zullen groot zijn. Maar sindsdien overschrijdt de mensheid het herstellend vermogen van de aarde alleen maar meer. Geologen, biologen, oceanologen en ecologen waarschuwen allemaal, maar toch gaat de uitputting van onze planeet tot op de dag van vandaag door. We gebruiken inmiddels met elkaar 1,7 aardes per jaar, meer dan er beschikbaar is. Het westen gemiddeld zelfs vier.

In zijn boek 'Sapiens, de pijlers van de beschaving' laat Yuval Noah Harari zien hoe Homo sapiens 12.000 jaar geleden van nomade in kolonist veranderde en zich de aarde ging toe-eigenen. We gingen daarbij steeds harder werken, zonder dat de kwaliteit van leven er wezenlijk op vooruit ging.

De aarde kan vanaf 1970 ons tempo niet meer bijhouden. Onze planeet kan niet langer op een duurzame manier voorzien in onze behoefte aan energie en voedsel en in de opname van ons afval. De gevolgen? Uitputting van de bodem, opwarming van de atmosfeer, ophoping van afval op het land en in de oceanen en afname van soortenrijkdom. De VN heeft berekend dat de uitputting van onze landbouwgronden zó snel gaat dat er op veel plekken nog hooguit 60 keer geoogst kan worden. Het zijn directe bedreigingen voor de mensheid, nog los van de schade die de overconsumptie en het steeds hogere leeftempo nu al op persoonlijk vlak veroorzaken: burn-outs, obesitas en andere welvaartsziektes, en gevoeligheid voor epidemieën en andere crises.

Sinds 1970 maken wetenschappers ons duidelijk welke kant we opgaan en hoe ontwrichtend de ecologische crisis zal zijn. Maar ze vinden geen gehoor. Waarom kijken we liever weg? Waarom willen we zo graag geloven dat we met wat extra onderzoek, een beetje uitstel en wat technische oplossingen de crisis bedwingen?

Natuurlijk: er worden zonnepanelen geïnstalleerd, er worden windmolens gebouwd, dieselauto's worden vervangen door elektrische. Maar de overconsumptie en overproductie nemen niet af: ze nemen elk jaar alleen maar verder toe. Nieuwe techniek zwingelt de vraag aan. In 2021 was er een record CO₂-uitstoot: China heropende alle kolenmijnen om aan de grote vraag naar goedkope accu's te voldoen. En in Nederland gebruiken we inmiddels zoveel energie, dat we 4x ons eigen oppervlak aan windmolens nodig zouden hebben. Het wordt alleen maar meer.

Ik noem de vervangings-industrie graag eco-egoïsme - groen in naam, maar bedoeld om het eigen welvaartsniveau in stand te houden. Niet wezenlijk duurzaam want niet bedoeld om terug te gaan naar een leven binnen de natuurlijke grenzen van de aarde.

Mensen zijn van nature doeners. De natuurlijke neiging van de mens is om altijd in te grijpen. Ook nu, om de planeet te redden. Want mensen houden van hun eigen slimme oplossingen. Maar is dat wel zo slim? Om het klimaat te redden gaan we aardwarmte gebruiken. Dat we daarmee onze waardevolle en eeuwenoude drinkwatervoorraden in gevaar brengen, vergeten we. Om het klimaat te redden gebruiken we steeds meer zonne-energie. Maar binnenkort gaan in Nederland de eerste 80.000 zonnepanelen al door de shredder: afgedankt en niet te recyclen. Om het klimaat te redden, rijden we steeds meer elektrisch. Maar die nieuwe auto levert óók een bijdrage aan de snelle groei van grijze industrieën, het in stand houden van slechte arbeidsomstandigheden in Afrikaanse mijnen, het creëren van chemisch afval en meer.

Het verhaal dat we onszelf vertellen over succes en geluk klopt niet. Ons onvermogen om dát te zien, is ons grootste struikelblok. Da Vinci wist het al: *'Learn how to see. Realize that everything connects to everything else.'* – zie hoe alles met alles samenhangt. Gelukkig zijn waar anderen lijden, is schijn geluk.

Door globalisering en het gebruik van geld als anoniem ruilmiddel is ons zicht op het verband tussen oorzaak en gevolg volledig vertroebeld geraakt. In de Gouden Eeuw handelden we in Chinees porselein, exotische specerijen en slaven. De rijken werden rijker, de trieste gevolgen voor anderen bleven letterlijk buiten beeld. Met de industriële revolutie begon een nieuwe Gouden Eeuw: ook nu wordt een kleine groep steeds rijker ten koste van anderen en van de planeet. De kolonisering is nooit meer gestopt.

'Een beschaving gedreven door vooruitgang, heeft een permanent gehavende Moeder Aarde voortgebracht', las ik ergens. En dat klopt: blijven groeien en meer en meer luxe willen verzamelen op een aarde die niet meegroeit, gaat niet.

In dit boek benader ik onze ecologische uitdagingen op een andere manier: niet vanuit onze superioriteit als mens, niet vanuit de mens als machtigste soort, niet vanuit een eco-egoïstische houding, niet vanuit de wil om zo lang mogelijk boven onze stand te blijven leven. Daarmee sparen we de aarde niet. Slechts indien we ons weer gaan schikken naar de natuurlijke grenzen van onze planeet en terug gaan naar de levensstandaard van de jaren '70, is er een fijne toekomst voor onze kleinkinderen. Dat is geen stap terug – dat is een grote sprong voorwaarts. Maar kan dat? Terug naar bescheidenheid? Gaan we ons eigen sprookje doorzien?

Veel mensen gingen mij al voor en lieten zien dat het mogelijk is: opnieuw de verbondenheid voelen met onszelf, met elkaar en met de planeet, niet langer denken in een strijd van mens tegen mens en van mens tegen natuur, maar de mens mét de mens en de mens mét de natuur. De kracht van de kosmos voelen en respecteren. Deze paradigmaverschuiving naar *inter-zijn*, komt uit de oosterse filosofie en past ook bij het wereldbeeld van veel inheemse volken – ook hedendaagse. Het doel van het voorliggende boek is de vertaling van deze inzichten naar onze eigen dagelijkse praktijk.

Ik gebruik de stappen die natuurfilosoof Matthijs Schouten hanteert: **weten, voelen, doen**. De eerste fase is daarbij om eerlijk de feiten onder ogen te zien en te bekennen dat we er niet goed voor staan: een fase van rouw. De tweede fase is om opnieuw connectie te maken met de natuurlijke wereld om ons heen. De derde fase is om de nieuwe inzichten in praktijk te brengen. Dat wil zeggen: niet langer nemen van onze planeet maar geven, anders leren omgaan met onzekerheid, verantwoording nemen en teruggaan naar de inzet van natuurlijke (hulp)middelen op een natuurlijke schaal in hun natuurlijke omgeving. Middels deze lijn 'weten, voelen, doen' en de opbouw van een eigen dagelijkse routine is veel mogelijk.

In dit boek probeer ik grip te krijgen op de vraag hoe de vereiste veranderingen te versnellen zijn, boven wat nu al gebeurt. Het boek is bedoeld voor wie op persoonlijk vlak concreet aan de slag wil gaan of binnen organisaties naar mogelijkheden zoekt om actief het gesprek aan te gaan. Want voor de aarde is het code zwart – ze kan niet langer aan onze behoeften voldoen. Om onze plek in de kosmos veilig te stellen, zullen *wij* moeten veranderen.

Zoals Da Vinci, Boeddha en Martin Luther King al wisten: veranderen begint met anders kijken. Maar in de woorden van essayist Anaïs Nin '*zien we de dingen niet zoals ze zijn, we zien de dingen zoals **wij** zijn*'. De vereiste verandering in ons doen is dan ook welhaast een spirituele en existentiële opdracht: we moeten de vraag 'wie zijn wij' opnieuw durven beantwoorden.

Veel ideeën in dit boek hebben een spirituele en existentiële dimensie. Ze werden op deelgebieden eerder uitgediept door grote hedendaagse denkers als Thich Nhat Hanh, Charles Eisenstein, Kees Klomp, Rutger Bregman, Dan Buettner, Babette Porcelijn, Alan Watts, Christopher Chase, Paul Kingsnorth, Peter Russel, Marijn Poels, Michelle Holliday, Ernst F. Schumacher, Floyd Red Crow Westerman en anderen. Want gebrek aan spiritualiteit voedt arrogantie en voedt onze obsessie om in alles onze omgeving te beheersen. De herontdekking van onze diepe verwevenheid met de natuur om ons heen is dan ook de kern van de paradigmaverschuiving die momenteel nodig is. We gaan onze relatie met en bewondering voor de natuur opnieuw centraal stellen. Sterren kijken en knuffelen met bomen zou zomaar een stukje van de echte oplossing kunnen zijn.

Dit boek is bedoeld om inzicht te geven en hoop te koesteren. En om te laten zien dat het nieuwe denken en een gezonde planeet dichterbij zijn dan wellicht gedacht. De keuze is aan ons.

Deel 1 – Weten

Het eerste deel van dit boek gaat binnen de lijn 'weten, voelen, doen' in op de vraag welke kennis we inmiddels hebben over de ecologische situatie op onze planeet. Ik beperk me daarbij tot de grote lijn, want onze valkuil is dat we over het algemeen de neiging hebben om juist klein te kijken en alle uitzonderingen en nuances mee te nemen. Als we dat nu eens niet doen? Hoe ziet het grote plaatje er dan uit?

“De mens is slim maar ook koppig en een stuk beter in het knoeien met de natuur dan in het begrijpen ervan.”

Diana Ackerman in ‘The Human Age’

1. Code Zwart

*De mens gebruikt jaarlijks 70% meer dan de aarde kan geven.
De westerse mens het viervoudige. Dat houdt geen planeet lang vol.*

De westerse mens denkt in 'rechten' en in 'nemen'. Die houding heeft een vernietigende impact op onze planeet. Denken in nemen in plaats van geven, leidt automatisch tot meer voor de mens en dus minder voor al het andere op aarde. Moderne mensen nemen steeds meer en geven steeds minder. Denken in rechten betekent: nemen wat beschikbaar is. Gebruiken, misbruiken, uitbuiten.

De ecologische en maatschappelijke gevolgen van die uitbuiting zijn inmiddels wereldwijd zichtbaar. We vechten om energie, om grondstoffen, om macht. Onbalans levert strijd op en die strijd veroorzaakt nog meer onbalans. Meer voor mensen is minder voor al het andere op aarde.

De westerse mens is egoïstisch: ze neemt en denkt vooral in rechten, niet in plichten.

Al vanaf de jaren '70 ziet de westerse wetenschap de gevolgen van dit westerse denken. De ecologische gevolgen zijn overal, met onze technologie als hoofdschuldige: ze versterkt onze egoïstische mogelijkheden tot gebruiken, misbruiken en uitbuiten van onze planeet. Techniek biedt gemak, maar versterkt de problemen jaar na jaar. Techniek is nooit een echte oplossing, ze verschuift de problemen slechts.